

DIYARBAKIR KÜTÜPHANESİ'NDEKİ TÜRKÇE YAZMA ESERLER ÜZERİNDE ARAŞTIRMALAR

Dr. Önder GÖÇÜN

Diyarbakır Kütüphanesi, kitap hacmi bakımından Türkiye kütüphaneleri içerisinde önemli bir yer tutar. Bunda, şüphesiz Diyarbakır'ın Türk - İslâm Kültürü bakımından taşıdığı zenginliğin büyük payı vardır.

Biz bu çalışmalarımız sırasında, adı geçen kütüphanede mevcut olan ve tamamı 2.000 cildi bulan eski yazı (matbu ve el-yazması) Türkçe, Arapça, Farsça eserleri gözden geçirdik. Bunlar arasında, Türkçe ve el-yazması olanlarını ayrı bir tasnife tâbi tutarak, 50 tanesini araştırma mevzuu yaptık.

Çalışmamız bir nevi eser tanıtmaya hüviyetinde olduğundan; her eserin ayrıca detaylarına inmedik. Bununla birlikte, yeri geldikçe ve zarûret hasıl oldukça biyografik ve bibliyografik bilgi vermeyi uygun gördük.

Eserleri, önce şekil ve daha sonra da muhtevâ hususiyetleri yönünden, alfabetik sıraya göre tanıtmayı gaye edindik.

Çalışmalarımızda, bütün imkânlarını bizim için seferber eden ve mesleğinin hakkını tam manasiyle vererek, her türlü yardımlarını bizden esirgemeyen Diyarbakır Kütüphanesi müdürü aziz dostumuz, sayın Hasan Karadağ'a şükranlarımızı sunarız.

Kültür tarihimizin önemli vesikalarından olan bu eserleri, tesbit ve tanıtmaya vazifesini yerine getirebilmiş isek, kendimizi bahtiyar sayacağız.

*
**

CEVÂHİRÜ'L — MAÂNÎ

Kayıt numarası : 2064/A
Cild ebadı : 19,5 X 12,5
Yazı ebadı : 15,5 X 8,5
Sayfa sayısı : 118

Kahverengi deri kaplı, manzum bir eserdir. Metin başlıkları kırmızı, metin kısımları siyah mürekkeple kaleme alınmıştır. Eserin tam adı : «*Kitabu Cevâhirü'l - Maâni*» şeklindedir.

İlk sayfadaki yazıların en altında, «*Abdullah Ağa*» ismine ve «1238» tarihine rastladık.

Kitapta dünyaya, ahirete, dini hususlara dair bilgiler yer almaktadır. Bir misal verelim :

ECEL BİRDİR ECELSİZ KİMESNE OLMAZ

Ecel-i inkiyad birdür eceldir
İşidenler idüp tasdfk ecel dir
Ölenler katli insan ile maktûl
Ecelsiz öldü demek gayr-i maktûl
Bu kâna takdîr-i âyât çün âcâl
Gelür bir sa'at itmez dahi ihmâl

C Ö N K

Kayıt numarası : 4443/A
Cild ebadı : 19 X 9
Yazı ebadı : 19 X 8,5
Sayfa sayısı : 190

İçinde, çeşitli manzum parçaların ve bilhassa «*İlâhi*»'lerin yer aldığı bir şiir defteri'dir. Edebiyat tarihimizde bir hayli rastlanılan *cönk*'lerden, araştırma yaptığımız bu kütüphanede altı tane bulduk. Bunlar içerisinde, en dikkate değer olanını seçtik.

Son kısmında 110 sayfası hiç yazılmamış halde gördüğümüz bu eserin, asıl yazılı kısmı 190 sayfadan ibarettir. Son sayfalarında,

müstensih tarafından yapılmış bazı hususî hesaplar ve yarım kalmış kopuk kısımlar bulunmaktadır. Kırmızı ile sarı karışımı mukavva bir cild içerisinde bulunan *Cönk*'ün, sırt kısmı yırtılmış durumdadır. Pek çok el-yazması eser gibi bu da, göreceğine inandığımız ihtimamı beklemektedir.

Eser, baştan sona kadar siyah mürekkeple yazılmıştır. *Besmele* ile başlamakta ve «*Fuzûlî*» adı altında şu mısralar yer almaktadır :

Şifâ-i kudret vaslın hecr ile bîmâr olandan sor
Zülâl-i şevk-i zevki teşne-i dîdâr olandan sor

Gözü yaşlularun kadrin ne bilsün merdüm-i gâfil
Kevâkib sırrını şeb-tâ-seher bîdâr olandan sor

Gamından şem-veş yandım sabâdan sorma ahvâlim
Bu ahvâli şeb-i hicrân benümle yâr olandan sor
«*Vâsıf*» başlıklı *Gazel*'de de şöyle denilmektedir :

Cevr itme bana lûtf u nezâketle hitâb it
Ağyârı nazar-kende-i hışmınla harâb it

Neşr eyle şefaâtini iy neyyir-i rahşân,
Üftâdeni ağlatma yeter ref-i nikâb it

Tehziz iderek leblerini nâz ile iy yâr
Aç gonce dehânın bize bezl-i dürr-i nâb it

İy mâh bize eyledüğün cevri ü cefâyı
Mecmuâ-yı evsâfa tahrîre şitâb it

Gel bezmimizi eyle kudûmünle münevver
Sâki bizi peymâne ile gark-ı şerâb it

Bir kerrecik olsun *Vâsıf*-ı izârın
Hâl-i dilini sor yine kahr u itâb it

Diğer *Cönk*'ler sırasıyla : 4444/A, 4446/A, 4447/A, 4457/A, 4459/A numaralarda kayıtlıdır. 4444/A numarada kayıtlı olanı mukavva kaplı ve yıpranmış olup, diğerleri deri cildli ve oldukça sağlam görünüştedirler. 4457/A numarada kayıtlı olanın, bazı sayfaları kopmuş ve kaybolmuştur.

D İ V A N - I F E H İ M

Kayıt numarası : 2315/A
Cild ebadı : 20 X 14,5
Yazı ebadı : 16,5 X 9
Sayfa sayısı : 150

Kahverengi, yıpranmış deri cild ile muhafazalı, ilk iki sayfası sarı yıldız, diğer sayfaları kırmızı renkli cedveller içinde bulunan bir eserdir. Baş kısımları oldukça yıpranmıştır. İstinsah tarihi belli değildir.

Eserin ağırlık noktasını gazeller teşkil etmektedir. İztırap çeken bir ruhun ifadesi olan bu gazelleri ile *Fehim Efendi'nin, Kadı Burhaneddin* ile *Fuzûli* arasında gidip, geldiğini söyleyebiliriz.

Divan-ı Fehim'de yer alan şu gazeli bile fikrimizi doğrulamaya kâfidir sanırız :

Fârîgiz kayd-ı cihândan âşık-ı divâne-yüz
Âşinâya âşinâ bigâne-ye bigâne-yüz

Aşk-ı sâki gamzeyi mest-i harâb itsek n'ola
Câmı âteş bâdesi âteş aceb meyhâne-yüz

Havfımızdan çeşm-i dilber gamzeyi eyler tebâh
Kûçe-i aşk içre bîpervâ yürür mestâne-yüz

Şem'i pür-süz u küdâz itse aceb mi şevkımız
Tâb-ı dilden şu'le-i âb eyleyen pervâne-yüz

Sâhir-i mu'ciz-keâmımız şâ'ir-i şühuz Fehim
Ne füsûna râgıbız ne mâ'il-i efsâne-yüz

D İ V A N - I F U Z Ü L İ

Kayıt numarası : 1099/B
Cild ebadı : 24 X 14,5
Yazı ebadı : 19 X 10
Sayfa sayısı : 194

Üzeri kırmızı deri kaplı ve kabartma ile işlemeli, yazısı *tâlik*, nefis bir divan nüshasıdır. Eserde, istinsah tarihine rastlayamadık.

Metin kısımları siyah mürekkeple yazılmıştır ve başlarda sarı, üçüncü sayfadan itibaren de kırmızı renkli cedvel içine yerleştirilmiştir.

Eser, *Besmele* ile ve *Gazel*'lerle başlanmaktadır. Diğer divan nüshalarında yer alan *Münacaat*, *Nar* gibi kısımlar bu nüshada yoktur.

Her sayfada ortalama 14 beyit yer almaktadır. Bu rakam, bazen 13'e düşmekte, bazen de 15'e yükselmektedir.

Eserin başında yer alan bir *Gazel* şöyledir :

Yârâb hemîşe lûtfunu it reh-nümâ banga
Gösterme ol tarîki ki gitmez sanga banga
Kat' eyle âşinâlığım andan ki gayrdür
Ancak öz âşinalarım it âşinâ banga
Bir yirde sâbit it kadem-i i'tibârımı
Kim rehber-i şeri'at ola muktedâ banga
Yok bende bir amel sanga şâyeste âh eger
A'mâlîme göre vire adlûng cezâ banga
Havf ü hatâda muztaribem var ümûd kim
Lûtfung vire beşâret-i avf ü atâ banga
Ben bilmezem banga gereken sen hakîmsing
Men' eyle virme her ne gerekmez sanga banga
Oldur banga murâd ki oldur sanga murâd
Hâşâ ki sending özge ola müddeâ banga
Habs-i hevâda koyma Fuzûlî-sıfat esîr
Yârâb hidâyet eyle tarîk-i fenâ banga

D İ V A N - I F U Z Ü L İ

Kayıt numarası : 2107/A
Cild ebadı : 21,5 X 15,5
Yazı ebadı : 14 X 7,5
Sayfa sayısı : 246

Yeşil karton cild içerisinde, baş kısımları noksan bir nüsha-

dır. Yazısı *talik* olup, tamamı siyah mürekkeple kaleme alınmıştır. İstinsah tarihi belli değildir.

İlk sayfasında «*Vakıf*» kaydı bulunan esere, *Besmele* ile ve O'nun altında yer alan şu *Gazel*'le girilmektedir :

Kadd-i enârü'l-âşkü'l-uşşâkı minhâcü'l-Hüdâ
Sâlik-i râh-ı hakikat aşka eyler iktidâ

Aşkıdır ol neş'e-i kâmil kim andandır müdâm
Meyde teşvîr-i harâret neyde te'sîr-i sadâ

Vâdi-i vahdet hakikatde makâm-ı aşkıdır
Kim müşahhas olmaz ol vâdide sultândan gedâ

Eylemez halvet-serây-ı sırr-ı vahdet mahremi
Âşıkı ma-şûkdan ma-şûku âşıkdan cüdâ

İy ki ehl-i aşka söylersin melâmet terkin it
Söyle ki mümkün midir tagyîr-i takdîr-i Hudâ

Aşk kilki çekdi hat harf-i vücûd-ı âşıkâ
Kim ola sâbit Hakk isbâtında nefy-i ma'adâ

İy Fuzûlî intihâsız zevk buldun aşkıdan
Böyledir her iş Hakk âdiyle kılсан ibtidâ

D İ V A N - I H Â M İ - İ Â M İ D İ

Kayıt numarası : 1986/A

Cild ebadı : 20 X 15

Yazı ebadı : 16,5 X 10,5

Sayfa sayısı : 74

Açık yeşil renkli mukavva cild içerisinde bulunan küçük bir divandır.

Neş'e-i mey gâze-i ruhsâr-ı âl olmuş sana
Revgan-ı gül-dehen kandil-i cemâl olmuş sana

beyti ile başlayan eserin sahibi, adından da anlaşılacağı gibi *Âmid*'li, yani *Diyarbakır*'lidir.

1747 yılı başlarında ölen şairimizin divanı, 1854 yılında *İstan-*

bul'da *Ceride-i Havâdis Matbaası*'nda «*Divan-ı Hâmi*» adı ile basılmıştır (1).

Divanında yer alan şu *Gazel*'i bize, *Hâmi-i Âmidî*'nin sanatı hakkında az da olsa bir bilgi vermektedir :

Ehl-i dil-ârâ ider her kande kim râğbetlenür
Gâh olur gurbet vatan gâhi vatan gürbetlenür
Dil nice tab-âver olsun tâbiş-i ruhsâruna
Kalıb bîrûh iken âyineler hayretlenür
Pâk-i tıynet kûşe-i gurbetde hâr olsun mu hiç
Gevher âgûş-ı sadefden dûr olur kıymetlenür
Tâlib-i dil-hasteye ta'lim-i kânûn eylesem
Her işârâtım şifâ-yı sadr olur hikmetlenür
Tâli oldukda süheyl-i medhi kân-ı sînede
La'l-i nazm-ı Hâmi reng-âmiz olur humretlenür

D İ V A N - I K E M Â L - İ Ü M M İ

Kayıt numarası : 4429/A
Cild ebadı : 19,5 X 14,5
Yazı ebadı : 15,5 X 9,5
Sayfa sayısı : 146

Oldukça yıpranmış deri cildle kaplı bir eserdir. Kırmızı çizgili çerçeveler içerisinde iki sıra halinde dizilmiş mısralardan müteşekkil divan'da, şair ismini bazen «*Kemâl-i Ümmî*», bazen de «*Ümmî Kemâl*» diye zikreder.

Nitekim :

Neler vardur görimezsün yolında Ümmî Kemâl
Gözine gaflet-i dünyâ olubdur hâ'il

veya :

Kemâl-i Ümmî sözü çün bîgarazdur
Gerek mi gerekmez mi buna dûr

beyitlerinde, her iki şekli de görmek mümkündür.

(1) Hâmi-i Âmidî ve eseri hususunda fazla bilgi için bkn: Önder GÖÇGÜN, «Hami-i Âmidî (Diyarbakır'lı Hâmi)'ye Dair Birkaç Söz» Türk Edebiyatı Dergisi, Ocak 1974 sayı: 25 s: 16-17-18-19-20.

Divan içerisinde yer alan başlıklar kırmızı, metin kısımları da siyah mürekkeple yazılmıştır. Her sayfa 13 sıra üzerine tanzim edilmiş olup, iki mısra yanyana dizilerek çift çerçeve teşkil ederler. Böylece, her sayfada 13 beyit yer almaktadır. Başlık olan sayfalarda ise, her başlık bir sıra meydana getirdiğinden, beyit sayısı da adı geçen sayfalarda başlık satır sayısına göre bazen 12, bazen de 11'e düşmektedir. Fakat, diğer sayfalarda muntazaman 13 sıra esasına göre devam etmektedir.

İncelediğimiz divan nüshasındaki şiirleri dini ve tasavvufi mahiyette özellikler gösteriyor. Dili devrine göre oldukça sadedir. Kuvvetli bir *Yunus Emre* tesiri sezilmektedir (2). Diyarbakır Kütüphanesi'nde vuku bulan bir yangın sırasında sıkılan sular, birçok kitabı ve bu arada «*Kemal-i Ümmî*» divanını tahrip ettiği için, eserin bazı kelimeleri, hatta mısraları tamamen kaybolmuştur. Muhtelif sayfaları da birbirine yapışmış vaziyettedir.

- (2) *Bursalı Mehmed Tahir Efendi, Kemal-i Ümmî hakkında bilgi verirken bu hususa da şu şekilde işaret etmektedir:*

«*Kemâl-i Ümmî «İsmail Kemâl-i Ümmî», atıyyü't-terceme meşhûr (Yunus Emre) neşvesinde bir zât olup, Karaman'lıdır. Efâhim-i halvetiyye'den (Cemâl Halvetî)'nin pîr-daşlarından ve (Mehmed Bahâüddîn-i Erzincânî) müstahleflerindedir. Şefkat kelimesinin delâleti olan (880) tarihinde (Karaman)'da irtihâl ettiği terâcim-i ahvâl kitablarında münderic ise de, (Mağnisa)'da dahi bu zât nâmına bir kabir ziyâret olunmaktadır. Lâtîfî tezkiresinde Nesîmî ile murâfakâtına dâ'ir nakliyyât vardır. İlähiyyât-ı ârifânesini câmi Divân-ı Kebîrî vardır ki, ber-vech-i âti ba'zı beyitleri nakl edildi:*

*İlähî derd-mendem çâre senden
Girü merhem sen vir çün yâre senden*

*İlähî fazl u ihsân lûtf u dermân
Bugün bu derd ü âh-ı zâre senden*

*Ağardı gözlerim hasret yaşından
Budur korkum ki yüzüm kâresinden*

*Egerçi sen bana benden yakınsen
Velî ben olmuşam âvâre senden*

*Bana sen vir seni benden beni al
Çün irmek dilerem sen yâre senden*

Bu divân Âşık Yunus divânı gibi tarih-i lisan-ı Osmânî noktasından da şâyân-ı ehemmiyyetdir. (Osmanlı Müellifleri; Matbaa-i Amire, İst. 1333 cild: I s: 152-153).

Divan'a, «*Kitâbu Kemâl-i Ümmî*» başlığı altında *Besmele* ile şöyle girilmektedir :

İy kadîm ü zül-celâlü'l-cemâl
İy (...) pür-kemâl-i bîzevâl
İy münezzeh pâdişeh-i zemân
İy mukaddes binişân u bîmekân

...

İy ademden bunca âlem yaradan
İy hakîm ü cümle deryâ yaradan
İy kamu derde dermân kılan
Hükmine her nesneyi fermân kılan
İy kamu dûş-vâr işü âsân kılan
Kanı müşk ü nutfe (...) kılan

Birkaç mısra da, eserin sonundan verelim :

Cân u gönülden gerekdir Hâlık'ı zikr eylemek
Yoksa yâ Allâh dimeklik kelîl olur her dile
Sen Kemâl-i Ümmî sana gel da'viye ma'nâ gerek
Yoldaş olma merd isen her zaman nâmerd ile

D İ V A N - I L E B İ B E F E N D İ

Kayıt numarası : 4428/A
Cild ebadı : 20 X 13
Yazı ebadı : 16 X 9
Sayfa sayısı : 566

Tamamen deri kaplı, siyah kapağı ve kırmızı sırtı olan bir divan nüshasıdır.

Lebib Efendi, 18. yüzyılda *Diyarbakır*'da yetişen şairlerin önde gelenlerindedir. Bu itibarla, «*Lebib-i Âmidî*» adıyla de bilinmektedir. *Risâle-i Mine'l-Usûl*, *Risâle-i Mine's-Siyâse*, *Talikat Ala'l Beyzavî* gibi eserleri de bulunan *Lebib Efendi*'nin, bu kütüphanede bulunduğu *Divan*'ının bir nüshası da *Istanbul Millet Kütüphanesi*'nde 381 numarada kayıtlıdır.

Bizim incelediğimiz nüsha, bilhassa şekil bakımından bir hayli ilgi çekicidir. Sayfaları sarı, kırmızı, pembe, mavi, açık kahverengi ve beyaz renkli olarak sıralanmıştır. Kâğıtların kalitesi pelur ile birinci hamur dosya kâğıdı arasındadır. Renk hususunda belirli bir sıra takip edilmemektedir. Son birkaç sayfası da kopuk durumdadır.

İlk 96 sayfada *Kaside*'ler yer almakta; 97. sayfa «*İbtidâ-yı Gazelliyât*» ibaresi ve *Besmele* ile başlamakta, böylece *Gazel*'lere geçilmektedir.

Aynı esende ayrıca, «*Gazelliyât-ı Sâmî Efendi*» adı altında yer alan gazellere de rastladık.

Eserin müstensihi belli olmamakla beraber; biz bunun, *Lebib ve Sâmî Efendi* adlı iki şairimize hayran bir zat tarafından tutulmuş bir *şîr defteri* olabileceği ihtimalini de düşündük.

Lebib Efendi'nin «*Gül Gazeli*», bize sanatı hakkında aşağı yukarı bir bilgi vermektedir :

Oldu sahn-ı gülşene pirâye gül
Hâce-gân-ı işrete sermâyê gül
Goncalardur başa tıf-ı nâzenîn
Mehd-i gül-bün şîr-i şebnem dâye gül
Hüküm-i şâh-ı aşkla me'mûrdur
İlticâya bülbül istîgnâya gül
Bak meh-i gerdûna ayb-ı mahvına
İy meh-i burc-ı nezâket âya gül
Bulmağa reng-i ruh-ı yâri Lebib
Bağdan açıldı istikrâya gül

D İ V A N - I N E C A T İ

Kayıt numarası : 1892/B
Cild ebadı : 24 X 13,5
Yazı ebadı : 15 X 8
Sayfa sayısı : 324

İşlemeli siyah deri cildli; başlıkları kırmızı, metin kısımları siyah mürekkeple ve *talik*'le yazılmış muntazam bir nüshadır.

Baş kısımları noksan olan eser *Kaside*'lerle başlamakta, *Mersiye*, *Gazel*, *Kıta*, *Tarih* ve *Rübai*'lerle devam etmektedir.

Necati Bey'in; incelediğimiz bu *divan* nüshasında (70/b varak'ta) yer alan, kendisi ile sevgili ve tabiat arasındaki münasebeti çok başarılı diyebileceğimiz bir şekilde ortaya koyan şu gazelini vermeyi uygun gördük :

Gönlüme gâh nesteren ü geh semen gelür
Derviş ölüsine nice yerden kefen gelür

Canlar virürüm ölmege hecründe şöyle kim
Tâbutla kefen bana serv ü semen gelür

Sünbül saçunla nengis-i bimârun özleyen
Bâd-ı sabâ gibi kamu yoldan esen gelür

Ben ol dehâna yok dir isem söz gelür bana
Yok yirden âdemi söz işidmek neden gelür

Seng-i cefâyı yazmaz urur çerh-i bîvefâ
Ben mu'tekid ana ki başa yazulan gelür

Meyl iderüz Necâti gibi tevbeye velî
İy hâce korkaruz yine vakt-i çemen gelür

Eserin sonunda istinsah tarihi olabileceğini tahmin ettiğimiz (1198) tarihine rastladık.

Ayrıca, «*Bilâl Efendi-zâde Hâfız Ali Efendi*» ibaresini tesbit ettik.

FETEVÂ-YI ALİ EFENDİ

Kayıt nuamarsı : 2227/A
Cild ebadı : 20,5 X 14
Yazı ebadı : 15,5 X 8
Sayfa sayısı : 862

Açık kahverengi cildi yıpranmış halde bulunan bir eserdir. Metin kısımları siyah, «*El-cevâb*» adını taşıyan kısımlar da, kırınızı mürekkeple kaleme alınmıştır. *Hicrî 1154* tarihinde istinsah olunmuştur.

İlk varak'ta :

«*Fetevâ-yı Ali Efendi Fihristi*»

ibaresi ve onun altında - adından da anlaşılacağı üzere-, fihrist kısmı yer almaktadır. Burada gösterilen sayfa numaraları da kırmızı mürekkeple yazılmıştır (3).

G E N C İ N E - İ R Â Z

Kayıt numarası : 2265/A
Cild ebadı : 19,5 X 11,5
Yazı ebadı : 14 X 6
Sayfa sayısı : 174

Kahverengi deri bir cild içerisinde, metin başlıkları kırmızı ve metin kısımları siyah mürekkeple kaleme alınmış bir eserdir. Cild içinde ayrıca, ebru bir kapak bulunmaktadır. *Hicri 948* tarihinde istinsah olunan esere, *Besmele* ile başlanmakta ve ilk «*Nazm*» kısmında :

Cân ü dilden diyelüm Bismillah
Açalum sözle söz gencine-i râh
Sözlerin Besmeledür sultânı
Kübriyyâ ile turur diyü anı
Şecer Sidre gibi zibâdur
Cümleden anın için a'lâdur

(3) Müellifi hakkında *Şemseddin Sâmî Bey*, şu bilgiyi vermektedir :

«Sultân Mehmed Hân-ı Râbii devrinde mesned-i meşihât-ı İslâmiyye'ye geçen ulemâdan olup, Çatalca'lı şeyh Muhammed bin Hasan-ü'l-Alâ'i'nin oğludur. 1041 tarihinde kasaba-i mezkûrede doğub, Dersaadet'e vürûdunda Minkârizâde'nin dâiresinde tahsil-i ulûm ile 1073'de sahn-ı tadrise dâhil olmuş ve Girid seferinde Ordu-yı hümayun kadısı olup oradan Selânik ve ha'dehu Mısır kazâsına nasb ve cânib-i Mısır'a müttehi-i azimet iken, 1084 tarihinde Minkârizâde'nin yerine mesned-i meşihât-ı İslâmiyye'ye nasb buyurulmuşdur. On üç seneye karib müddet umûr-ı fetevâ-yı hüsn-i idâre etdikden sonra, müçerred bazı erbâb-ı nüfûzun iltimâslarını tervec etmediği için 1097'de sadme-i azle uğrayub, Bursa'da kûşe-gir-i istirahat olmuş ve 1101 tarihinde Dersaadet'e avdetine müsaade olunarak 1103 tarihinde Sultân Ahmed Hân-ı sâni tarafından sâniyen mesned-i meşihât-ı İslâmiyye'ye irkâ olunmuş ve bu def'a yalnız elli bir gün bu makamda kalub, sene-i mezkûrede vefât etmişdir.

Âlim ve âkil bir zât olup, Fetevâ-yı Ali Efendi nâmıyla mütedâvil bir mecmu'â-yı fetevâsı vardır.» (Kamusu'l-A'lâm, c: 4, s: 3179).

Nite kim Hazret-i Cibrîl-i Emîn
Gidemez andan öte akl-i güzîn

denilerek söze girilmektedir.

Eserin sonunda da şair :

Rûhunu eyleye tenden ifrâz
Dem-i vuslat gibi kıl ömrünü az

Bu kitâbı dimeden iy Yahyâ (4)
Garazım oldu hemân hayr du'â

Her kim eylerse bu maksûd-ı atâ
Hayr ide âkrâbetini Mevlâ
şeklinde sözünü bağlamaktadır (5).

G Ü L — İ S A D B E R G

Kayıt numarası : 2244/A

Cild ebadı : 20,5 X 12

Yazı ebadı : 17 X 8

Sayfa sayısı : 104

Yıpranmış kahverengi deri cildli, metin başlıkları kırmızı ve metin kısımları siyah mürekkeple kaleme alınmış bir eserdir.

En başında :

«Kitabu Gül-i Sadberg-i Lâmiî Çelebi Rahmetullah»

- (4) «Yahyâ» ismi, eserin müellifi ve 16. yüzyılın önde gelen divan şairlerinden olan *Taşlıcalı Yahya Bey*'e aittir.

Yahya Bey, — *Gencine-i Râz*'da açıkça görüleceği üzere -Türkçe'yi çok iyi öğrenmiş, aslen Arnavud olduğu halde bilhassa İstanbul Türkçesi'nin kudretli şairi olmuştur. Nitekim bu eserinde:

Arnavud aslı olubdur aslım

Kılıc ile dirilübdür neslim

diye övünmesi bundandır. «(Fazla bilgi için bkn. *Nihad Sâmî Banarlı*, «*Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*» İst. 1971 cild: 1 s: 598-599).

- (5) Aynı eserin (H. 947) tarihinde istinsah edilmiş bir başka nüshasını da, Erzurum Kütüphanesi'nde (23957) numarada kayıtlı olarak bulduk ve inceledik. (Bu hususta fazla bilgi, yapmakta olduğumuz, «Erzurum Kütüphanesi'ndeki Türkçe Yazma Eserler Üzerinde Araştırmalar» adlı çalışmamızda yer almaktadır. Ö.G.)

ifadesi yer almakta ve daha sonra Besmele ile asıl metne geçilmektedir.

En sonunda da :

«*Tarih-i vefât-ı Sultân Mahmûd*».

İbaresinin altında :

Kan ağlasun sitâre-i felek rikkat eylesün

Şems ü kamer bu âteşle hareket eylesün

Dâr-ı fenâdan itdi çü Mahmûd Hân sefer

Tarih didi Lâmiî Hakk rahmet eylesün

913

beyitleri ve tarihi yer almaktadır.

HADİS - İ ERBAİN

Kayıt numarası : 3072/B

Cild ebadı : 21 X 14,5

Yazı ebadı : 13,5 X 9,5

Sayfa sayısı : 201

Deriden muhafazası gayet güzel sarı yıldız işlemeli olan, metin kısımları sarı yıldızlı çerçeveler içinde bulunan, son derece itina ile hazırlanmış, henüz hiç yıpranmamış diyebileceğimiz-bir *Kırk Hadis* kitabıdır.

Metin başlıkları kırmızı, metin kısımları da siyah mürekkeple kaleme alınmıştır.

Eserin en başında :

«*Manzûme-i Hakâni fi Hadis-i Erba'in*»

İbarası yer almakta ve Besmele ile metin kısmına şu şekilde girilmektedir :

Virse n'ola zemzeme-i Besmele

Kubbe-i çarh-ı feleğe velvele

Daha sonra gelen ve ;

«*Na't-ı Seyyidü'l-Mürselin Sallallahü Te'alâ Aleyhi Vesellem*»

başlığı altında yer alan *Na't* kısmında :

Nice müselleme dimesünler Ana

Zâtını murâd idenledür Hüdâ

Mülk-i ademden dahi çıkmazdı yol
İyledi kevnine anı Hakk resûl
Olmasa olmazdı felek bîgümân
Böyle buyurmazdı Hüdâ-yı cihân
denilmektedir .

«Hikâyet-i münâsib» başlığı altında işlenen bölümlerden birinde (13/a varak'ta) yer alan kısımda da :

Gül gibi gûşun bana tut bir nefes
Bülbül-i şürîde misâl itme ses
Kılma ta'acciub felek ahvâlini
Dinle selâtin-i selef hâlini
Çün dağıdub bezmini Nûş-ı revân
Câm-ı ecel nûş idicek virdi cân
mısraları bulunmaktadır.

En sonunda şair, kendini de zikr ederek dua ile eserini şöyle bitirmektedir :

Aşk ile Hakâni lâ-ya'kul it
Ehl-i vefâ halkasına dâhil it

En altta :

15 Muharremü'l-İharâm

fi — 1149

tarihi yer almaktadır.

Bursalı Mehmed Tahir Bey, bu eserin basılmamış olduğunu kaydetmektedir (6).

HİKÂYET-İ BEŞİR Ü ŞÂDÂN

Kayıt numarası : 4439/A
Cild ebadı : 21 X 14
Yazı ebadı : 19,5 X 11,5
Sayfa sayısı : 18

(6) «Hakâni Muhammed Bey «Hassân-ı Rûm», Ayâs Paşa ahfâdından ve şu'arâ-yı Osmâniyye'nin mümeyyizlerinden olup, hem âşıkâne, hem şâ'irâne olan meşhûr ve matbû (Hilye-i şerife) manzûmesinin nâzımıdır. Gayr-i matbû (Hadis-i Erba'in) manzûmesiyle, müretteb Divân'ı da vardır.» (Osmanlı Müellifleri, İst. 1333 cild: 2 s: 163).

Pembe mukavva bir karton içinde muhafaza olunan eser, gayet güzel bir *talik* yazı ile kaleme alınmıştır. Metin başlıkları kırmızı, metin kısımları siyah mürekkeple ve sayfalara, sağ üst köşe esas alınarak yatık vaziyette yazılmıştır. İstinsah tarihi belli değildir.

Baş kısımda, eserin ismini takiben :

«Hazret-i İmâm-ı Gazâli eydür : Egerçi bu kussa-i za'ifül-isnâd u kalî-i i'timâdı buldum. Ammâ çok fevâ'id-i mevfûre ve mesâ'il-i meshûre muhtevîdir.»

kaydı bulunmaktadır.

H İ L Y E - İ Ş E R İ F

Kayıt numarası : 3071/B
Cild ebadı : 21 X 15
Yazı ebadı : 14 X 7
Sayfa sayısı : 100

Deri üzerine yapıştırılmış mukavva ile kaplı bir eserdir. Metin başlıkları kırmızı, metin kısımları siyah mürekkeple yazılmıştır. Her sayfa ayrıca, kırmızı renkli çerçeveler içine alınmıştır.

Gene her sayfada, — 1 satırda 2 mısra; yani, 1 beyit esas olmak üzere — 17 beyit yer almaktadır. Eser, baştan sona kadar aşağı yukarı 1700 beyit kadar tutmaktadır.

Hilye-i Şerif, Besmele ile ve :

Hamd ol Allah ü Azimü's-şân'a
Mebde-i dâ'ire-i imkâna
şeklinde başlamaktadır.

36/b varak'ta :

İy ser-âzâde-i dâm-ı sûret
Hâtır-ı âzâde-i kayd-ı şöhet
Olma dilbeste-i zîb ü zebûn
Olma dildâre-i derd-i kîmûn

...

Mürde sermâye-i ihsândur zer
Zennezene pirâye-i ebdândur zer

denilen eser :

Hazret-i Hakk seni ma'mûr itsün
Gussadan hâtırım dûr itsün

Olasın izzetle ber-hûrdâr
İdesin ömr-i tabi'ide karar

Hayr ide Hazret-i Hakk encâmın
İ'tidâl üzre geçe eyyâmın

mısralarının yer aldığı :

«Matlab-ı Mebhas-i Lâzime-i Hayr-duâ» faslı ile sona ermek-
tedir.

İ B R E T - N Ü M Â - Y I C E R R A H İ

Kayıt numarası : 2034/A
Cild ebadı : 19 X 13
Yazı ebadı : 15 X 8
Sayfa sayısı : 220

Kahverengi deri cildle kaplı, metin başlıkları kırmızı ve me-
tin kısımları siyah mürekkeple kaleme alınmış bir eserdir. Her
sayfa, sarı yaldızlı cedveller içindedir.

İlk varak'ta :

«İsmâ'il Cerrâhî»

ve onun altında :

«İbret-nümâ»

isimleri yer almaktadır.

Esere :

«Hamd bihadd ü senâ ol hakîm ü pür-hikmet ü alîm...»

şeklinde bir dua ile girilmekte ve daha sonra asıl metne ge-
çilmektedir.

Müellif, eserine :

İy işret câmını nûş eyleyenler
Bu sohbetde sözüüm gûş eyleyenler
Du'â-yı hayırla dâ'im idüüb yâd
Dil-i gam-günümüzü ideler şâd
beyitleriyle son vermektedir.

İ B R E T - N Ü M Â - Y I L Â M İ İ

Kayıt numarası : 4460/A
Cild ebadı : 20 X 12,5
Yazı ebadı : 14 X 8,5
Sayfa sayısı : 286

Siyah deri cildli, biraz yıpranmış bir eserdir. Metin başlıkları kırmızı, metin kısımları da siyah mürekkeple kaleme alınmıştır. Yazısı *talik*'dir. Sayfalar, kırmızı renkli ve çift çizgili cedveller içinde bulunmaktadır.

Baş kısımları noksan olan «*ibret-nümâ*», Bursa'lı *Lâmîi Çelebi*'ye aittir. *Hicri* 932 tarihinde istinsah olunmuştur.

Eserde, önce tasavvufi menkıbelere, daha sonra da umumî hikâyelere yer verilmiştir.

«*İbret-nümâ-yı Lâmîi*», devrinin *Türkçe*'sinin dil hususiyetlerini aksettirmesi bakımından da ayrı bir önem taşımaktadır.

Meselâ :

«Hikâyet :

Şeyh Abdülkâdir Geylânî'nin müridlerinden biri böyle hikâyet itmiştir ki, ben dâ'imâ şeyhin hizmetinde meşgûl idüm ve ekser gecelerde uyanık olurdum. Nâgâh şeyh bir hizmet buyura diyü hâzır bulunurdum. Bir gece şeyh hânesinden taşra çıktı. Sandım ki, abdest almak ister. Su ibrigini önüne iletтім. İltifât itmedi ve medrese kapusuna toğrıldı. Çünkü kapuya karîb vardı, hemân kapu kendözünden açıldı ve Hazret-i şeyh çıktı, gitdi. Ben dahı şeyhin ardına düşdüm. Benim zannım şöyle idi ki, Hazret-i şeyh benim kendünün ardınca gitdiğümü bilmez. Çün Bağdad'ın kapusuna irişdü, kapu açıldı. Andan dahı çıkub şeyh revâne oldu. Ben dahı ardına düşdüm. Nâgâh bir şehre irişdük ve hergiz ben ol şehri görmüş degildüm ve ne şehirdür bilmedüm...»
gibi.

Bu eserin bir yazma nüshası da, Atatürk Üniversitesi Kütüphanesinde 50 numarada kayıtlı bulunmaktadır. Adı geçen bu nüsha deri cildli, 16 X 11 ebadında ve 101 varak olup, yazısı tâlik'dir. Sayfalar, çift şeritli kırmızı çerçeveler içindedir. Eser, Ağah Sırrı Levent'ten satın alınmıştır.

İSHAK EFENDİ RİSALESİ

Kayıt numarası :	4030/A
Cild ebadı :	20 X 15
Yazı ebadı :	16 X 9,5
Sayfa sayısı :	22

Mukavva cild içerisinde bulunan manzum bir eserdir. Metin başlıkları kırmızı, metin kısımları siyah mürekkeple yazılmıştır. Sayfaları çift çizgili kırmızı cedveller içine alınmıştır. *Hicri 1236* tarihinde istinsah edilmiş olup, yazısı *talik*'tir.

Her satında bir beyit esas olmak üzere, her sayfada 17 beyit'e yer verilmiştir. Metin başlığı bulunan sayfalarda beyit sayısı; 16'ya, 15'e ve hatta 14'e düşmektedir.

Eserde, «*Kelâmullah*», «*Mezheb*», «*Rızk*», «*Ecel*», «*Azabü'l-kabr*» gibi bahislerden söz edilmektedir.

Nitekim, «*Rızk*» hususunda şöyle denildiğini görüyoruz :

Harâma rızk dir ehl-i hakk-pes
Girü koymaz yir rızkını herkes

Bu eserin; *Bursalı Mehmed Tahir Efendi*'nin, *Osmanlı Müellifleri*'nde sözünü ettiği, 16. yüzyılda yaşamış *Üsküp*'lü *Ishak Çelebi*'ye ait «*İmtihân Risâlesi*» olduğunu sanıyoruz. (7)

Her ne kadar, *İshâk Hocası Ahmed Efendi* isimli 18. yüzyılda yaşamış bir bilginin «*Ishâki*» adıyla bilinen bir risalesi mevcut ise de (8), bu eser irtifa aletlerinin tarifelerinden ve kullanılış şekil-

(7) Osmanlı Müellifleri, İst. 1333 cild: 2 s: 76.

(8) a.g.e., cild: 1 s: 232-233.

lerinden bahseder. Bu itibarla, «*İshâkî Risâlesi*»nin bir adı da : «*Risâle-i İrtifâ*»dır (9).

Böylece, bizim incelediğimiz eserin *Üsküp*'lü *Ishak Çelebi*'nin «*İmtihân Risâlesi*» olması ihtimali daha da kuvvet kazanmaktadır.

KANUNNÂME - İ SULTAN SÜLEYMAN HAN

Kayıt numarası : 5281/A
Cild ebadı : 22,5 X 13,5
Yazı ebadı : 16,5 X 7,5
Sayfa sayısı : 114

Hafif yıpranmış bez cild içerisinde bulunan, *Kanunî Sultan Süleyman*'a ait bir *Kanunnâme*'dir.

Her sayfada 19 satır vardır ve bütün sayfalar kırmızı çizgili çerçeveler içine alınmıştır. Metin başlıkları kırmızı, metin kısımları da siyah mürekkeple yazılmıştır. Diğer taraftan, «*Mesele*», «*Kânûn*», «*El-cevâb*» gibi ibareler de kırmızı mürekkeple yazılmıştır.

Eserin giriş kısmında :

«Sultân Süleyman Hân zemân-ı şerîflerinde ve Şeyhü'l-İslâm Ebussuûd Efendi asrında olan kanûn-ı cedîddir ki, şer-i şerîf'e muvâfakatı mukarrer olup, hâlâ mu'teber kavânin ü mesâ'il-i şer'iyedir.»

denilmektedir.

Daha sonra *Besmele* ile «*Kanunnâme*» başlamaktadır.

İlgi çekici bulduğumuz bir kısmı nakledeyim :

«*Kânûn* :

Müşterek tasarruf idenlerden biri fevt oldukda, yâhud hâricden bir kimesneye tefeyyüz itdüğünde şerîk-i âhir, âhir kimesneye virdürmeyüb resm-i mislü ile tapu alır. Beş seneye dek taleb

(9) *Şemseddin Sâmî Bey* de, iki ayrı *İshak Efendi*'den söz eder ki, bunların her ikisinin de, bu şekilde bir *risâle*'si mevcut değildir. (Fazla bilgi için bkn: *Şemseddin Sâmî*, «*Kâmusü'l-A'lâm*» İst. 1306 cild: 2 s: 899-900).

vardur. Ta'tili ile tapuya müstahak olan yirleri yine tapu ile mutasarrıf-ı sâbık alır.

Kânûn :

Bir tarlaya mutasarrıf olan âhir diyâra gidüp, üç sene ta'til itmekle tapuya müstahak olur. Sâhib-i arz muhayyendür. İsterse hakk tapusu olanlara virür, isterse âhire virür. Vefâta göre degildir.»

K İ T A B - I Ş E R H - İ C E Z E R İ

Kayıt numarası : 4026/A
Cild ebadı : 18 X 12,5
Yazı ebadı : 11,5 X 7
Sayfa sayısı : 32

Bez cildli, mukavva kapaklı küçük bir *şerh kitabı*'dir. Nitekim, eserde *Kur'an*'dan bazı âyetler verilmekte ve açıklamaları yapılmaktadır. Âyetler kırmızı, açıklamalar da siyah mürekkeple kaleme alınmıştır. Şekil itibariyle, son derece muntazam bir eserdir.

1 sıra âyet ve hemen altında da açıklaması yer almaktadır. Âyet ve açıklaması, bazen birkaç satır tutmaktadır. Ayrıca, açıklamalarda *tef'sir*'e gidilmediği dikkatimizi çekti.

Eserin başında *Besmele* ve O'nu takiben :

«*Kitâb-ı Şerh-i Cezeri*»
ibaresi yer almaktadır.

Metin kısmından bir örnek verelim :

«Elhamdülillâhi ve sallallah ü alâ nebiyyihi ve Mustafahu.
Ya'ni hamd, Allah'a sâbitdür ve mahsûsdur, dahi salat
Allah'ın Nebîsi üzerinedür.»

L Ü G A T - I F E R İ Ş T E O Ğ L U

Kayıt numarası : 2035/A
Cild ebadı : 21 X 15
Yazı ebadı : 13,5 X 8,5
Sayfa sayısı : 116

Siyah deri cildli bir *sözlük*'tür. Sayfaları kırmızı renkli çerçeveler içine alınmıştır. Yazıları da hareketli olup, kırmızı ve siyah mürekkeple yazılmıştır.

16. yüzyılın 2. yarısında yaşamış olan *Ferîşteoğlu Abdüllâtîf Efendi* tarafından, *Arapça'dan Türkçe'ye* hazırlanmış bu sözlük manzumdur. Esere, ismi olan :

«*Lügat-ı Ferîşteoğlu*»

ibaresi ve onun altında yer alan *Besmele* ile şu şekilde başlanmaktadır :

«Hamd sâbitdür, ol Allah ki âlemi yaratdı. İnâyet nazariyle göklerin gözetdi. Fehim tomurcuklarından çiçeklenün belürtdi. Ulûm pınarlarından ırmaklar akıtdı. Es-salat ü vesselâm ü alâ seyid'il-en'âm resûlümüz Muhammedeni'l-Mustafa üzerine olsun kim, bu cihânı A'nun ile berkitdi. Dahi âl-i ashâbı üzerine olsun kim, şeri'ati A'nlar ile türetti. Bundan sonra Ferîşteoğlu Abdüllâtîf'in Hakk-Teâlâ arzûlarun rûzi kilsun.»

Mensur mukaddime'sinde, bu kitabın; zamanın *Türk* çocuklarına *Kur'an*'ın dilini kolaylıkla öğretmek maksadiyle yazıldığına işaret olunmaktadır.

Diğer taraftan eser, gençlerin *arûz* veznine intibakını sağlamak gayesini de taşımaktadır.

Nitekim, eserde (2/b varak'ta) yer alan :

Fâilât fâilât fâilât fâilât

Hûbz ekmek kubl öpmek zer ekmek kul gulâm

Halk yaratmak hark yırtmak ulu kişidir hümâm

mısralarında yukarıda söylediğimiz hususları görmek mümkündür.

M E C M U A

Kayıt numarası :	2161/A
Cild ebadı :	20,5 X 15
Yazı ebadı :	19 X 11,5
Sayfa sayısı :	432

Kırmızı karton bir cild içerisinde, muhtelif şiir ve nesir parçalarını ihtiva eden bir eserdir. Tamamı siyah mürekkeple kale-

me alınıştır. Bazı mühim kelime ve ibarelerin, özel isimlerin kırmızı mürekkeple yazıldığı ve gene bazı ifadelerin alt kısımlarının kırmızı mürekkeple çizildiği dikkatimizi çekti.

İlk *varak*'ta ve *Mecmua*'nın en başında :

«*Hâfız Ali Efendi'nin vakfıdır.*»

kaydına rastladık.

En son *varak*'ta da :

«*Hicrî 1214*»

tarihi bulunmaktadır.

Bu kütüphanedé, içinde muhtelif nazım ve nesir metinlerin yer aldığı, 4024/A numarada kayıtlı ve 96 sayfadan ibaret aynı özellikte bir *Mecmua*'ya daha rastladık. Adı geçen bu kitabın ilk kısmında nazım, ikinci kısmında da nesir parçalara yer verilmiştir.

İstinsah tarihi belli olmayan bu ikinci *Mecmua*'ya :

«*Bâb-ı harfî'l-elif*»

ibaresiyle başlanmaktadır.

MECMUA - İ İLÂHİ

Kayıt numarası : 4375/A

Cild ebadı : 19,5 X 13,5

Yazı ebadı : 15 X 8

Sayfa sayısı : 100

Çok eski ve yıpranmış durumda, bir *Türkçe ilâhi* kitabıdır. Sayfaların yaprakları deri görünüşünde ve oldukça kalındır.

İçinde, samimi söyleyişlerle dolu oldukça enteresan *ilâhi*'lerin yer aldığı bu eserin, kapakları bile maalesef kaybolmuştur. 1880 tarihinde *Süryânice* yazılmış bir başka eserin cild kapağı, — ki, herhalde onun da içi kaybolmuş olacak! — bu esere geçirilmiştir. Verdiğimiz kayıt numarası da, bu kapağın üzerindeki numaradır.

İlâhi'ler, her sayfada baştan sona kadar sağ tarafa eğik olarak yazılmıştır ve mısralar sayfa hâlinde kırmızı şeritler içinde bulunmaktadır.

Metin başlıkları, noktalar, bazı mısraların alt çizgileri kırmızı mürekkeple; metin kısımları da, siyah mürekkeple kaleme alınmıştır.

Bir parçayı nakl edelim :

Rûz u şeb titrer denî dünyâyı gör
Anı halk iden ganî Mevlâ'yı gör

Âkil isen maksad-ı aksâyı gör
Ko sü'âli matleb-i a'lâyı gör

Ahvâl olub bize iki bakmagıl
Kendüni şirk âteşine yakmagıl

Gaflet ile bîgâneye bakmagıl
Ko sü'âli matleb-i a'lâyı gör

Eserin nihayetinde;

«Feth-i Cehrî»

ibaresi ve onun altında :

«(Hicri) 1089»

tarihi yer almaktadır.

M E C M U A Ü ' L — S A N A Y İ

Kayıt numarası : 4236/A
Cild ebadı : 16 X 10,5
Yazı ebadı : 12 X 6,5
Sayfa sayısı : 266

Sırt kısmı deri, kapakları renkli mukavva kaplı bir *sanayi mecmuası*'dır.

İlk sayfada :

«Bu kitab yüz otuz üç varakdır.»

şeklinde bir ifade bulunmakta ve daha sonra *Besmele* ile esere girilmektedir. Başlık kısımları kırmızı, metin kısımları da siyah mürekkeple kaleme alınmıştır.

Bütün olarak; çeşitli sanayi bilgileri verilmekte ve bazı kimyevi birleşikler, boya, kumaş, yağ, pas v.s. gibi hususlarda açıklamalar yapılmaktadır.

Bu şekli ile eser; *Hicret*'in 4. asrında yaşayan *İbnü'l-Nedim*'e ait «*Fihristü'l-Kutub*» adlı kitapta yer alan (kağıt, kağıt çeşitleri, tezhib ve teclid sanatları, kalem, kalem açma usulleri) adlı kısımlarla, — ismen de olsa — bir benzerlik arz etmektedir. Bu itibarla, *Mecmuai'l-Sanayi* yazarının, bu eserini kaleme alırken, *Fihristü'l-Kutub*'un sanayi ilmi ile ilgili bazı bölümlerinden faydalanıp, faydalanmadığı hususunun tesbiti, ayrı bir araştırma konusudur. Eser üzerinde müstakil çalışma yapacak olanların, bu mukayeseyi yapmaları gerekli ve faydalıdır, sanıyoruz (10).

Mecmuai'l Sanayi'nin «*Fasl-ı sâni*» kısmında (92/a varak'ta), yazı kalemlerine nasıl nakış yapılacağı şöyle anlatılmaktadır :

«Kalemi nakş itmek beyânundadır :

Eger, beyaz kalem-i münakkaş murâd idilseler evvelâ sufr odunu getirüb, çömlekçinün çamuru ile karışdurub kalemin üzerine murâd eylediükleri gibi nakş ideler. Güneşe koyub kurudalar.»

«*Fasl-ı sâlis*» kısmında da (92/b varak'ta), kâğıtta olan yağ lekelerinin çıkarılması açıklanmakta ve :

«Kâğıtda olan yağı gidermek beyânundadır :

Meselâ, bir kâğıdın üzerine yahud bir kitabun üzerine yağ dökülse; san'atı oldur ki, evvelâ su görmedik (.....) getürüb yumuşak sehk ideler, badehu yağ dökülen yire saçub ve bir gayri kâğıd altuna koyup ve dahi üzerine yassı mermer yahud taş koyalar. Bir gün terk ideler. Ve eger eser kalursa, tekrar ve gayri kâğıd koyalar. Şöyle ki, yağın eseri kalmaya.»

denilmektedir.

Bu eserin bir yazma nüshası da, Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi'nde, 35 numarada kayıtlı bulunmaktadır. Adı geçen bu nüsha; deri cildli, 17 X 11 ebadında ve 47 varak olup, yazısı nesih'dir. Sayfalar tek şeritli ve kırmızı renkli cedveller içindedir. Eser, Âgâh Sırrı Levent'ten satın alınmıştır.

(10) *İbnü'l-Nedim* ve eseri «*Fihristü'l-Kutub*» için bkn: *Kâtib Çelebi, «Keşf-el-Zunun»* (Mukaddime kısmı) Haz: Ord. Prof. Şerefettin Yaltkaya, İst. 1971 s: 8.

MEDH - İ KUR'AN - I AZİMÜ'Ş - AN

Kayıt numarası : 4040/A
Cild ebadı : 16,5 X 11,5
Yazı ebadı : 11,5 X 7
Sayfa sayısı : 16

Cild kapağı kaybolmuş, yaprakları bezden bir sırta yapıştırılmış, manzum bir eserdir. Yaprakları aşınmış, yıpranmış olmakla beraber; yazıları itina ile kaleme alınmıştır.

Her satırda 1 ve her sayfada 11 beyit bulunan kitap, baştan sona kadar *Allah'ı, Hz. Muhammed'i ve Kur'an'ı* övmektedir. Tamamı 104 beyittir. Vezni : *Mefâilün/Mefâilün'dür.*

Asıl adı :

«*Medh-i Kur'ân-ı Azimü'ş-şân ve Bihi Nesta'in*»
olan eserden bir parçayı misal olarak verelim :

Bihamdillah virtüb Kur'ân
Müyesser eyledi irfân

Anadur şükürümüz her an
Înâyet eyledi Allah

Salât olsun Resûlüne
Dahi ashâb ü âline

...

Eşit gör ki neler kıla
Ana ol Hazret-i Allah
Sağında koya ol milki
Soluna hem koya huldi

Başında saltanat bürgi
Koya ol Hazret-i Allah

Kitap, *Kur'an'ın* faziletlerine devam ederek şu şekilde sona erer :

Kamuya lûtf ide Gaffâr
Mukarrin eyleye imân

Mefâilün mefâilün
Bilüb hükmi tutun her an

Kılub târihini azher
Hesabın eyleye her an

M E V L İ D Ü ' N — N E B İ

Kayıt numarası : 4378/A
Cild ebadı : 31,5 X 14,5
Yazı ebadı : 16 X 11
Sayfa sayısı : 32

Beyaz deri cildli, oldukça yıpranmış ve içinde sonradan yazılmış bazı manzum parçaları da ihtiva eden bir *Mevlid* kitabıdır.

Metin başlıkları kırmızı, metin kısımları da siyah mürekkeple kaleme alınmıştır.

Eser :

«*Mevlidü'n-Nebî Sallallâhü Teâlâ Aleyhi Vesellem*»

ibaresi ile başlamakta ve daha sonra *Besmele* ile asıl metne geçilmektedir.

Hz. Muhammed'in doğumunu tasvir eden kısım şöyledir :

On ikinci günü Rebiü'l-evvelün
Hem düşenbih gicesi idi bilün
Bir de gördüm ki şakk oldu divâr
Çıkdı dört hûri misâl-i gül'izâr

...

Nûr-ı Ahmed şu'lelendi nâgehân
Feyz ile toldı serâser hep cihân

Diğer taraftan :

Dü cihânda her kim isterse necât
Okusun Sultân-ı kevneyne salat

şeklindeki beyit, kırmızı mürekkeple yazılarak bölüm sonlarına yerleştirilmiştir.

Eser, *Mevlid* kitapları içinde en tanınmış olan *Süleyman Çelebi*'nin *Mevlidi*'nden daha kısadır. Tasvirlerde, teferruata inilmemiştir.

Şairin :

Nazîmî âciz kulun kıl kâm-kâr
Dü cihânda olmaya hem şerm-sâr

şeklinde, eserin dua faslında yer alan beyit dolayısıyla; 17. yüzyılın 2. yarısında ve 18. yüzyılın başlarında yaşayan ve *Hz. Peygamber'e* yazdığı kasidelerle tanınmış *Yahya Nazîm Efendi* olduğunu sanıyoruz.

M İ F T A H Ü ' L — C E N N E T

Kayıt numarası : 3079/B
Cild ebadı : 22,5 X 16
Yazı ebadı : 20 X 12
Sayfa sayısı : 174

Mukavva ile kaplı, biraz yıpranmış mensur bir eserdir. Çok okunaklı bir şekilde kaleme alınmıştır.

Metin başlıkları kırmızı, metin kısımları da siyah mürekkeple yazılmıştır.

Kitabın en başında, adı ve muhtevası kısaca şöyle zikredilir :
«Hâzâ Kitâbü'l-Miftahü'l-Cennet,

Dünyânın evvelinden, âhirinden beyân ider. Dahı Cennet'i ve Cehennem'i Âyet'le, Hadis'le bildürür.»

Daha sonra, *Besmele* ve *Allah'a* hamd ile esere geçilmekte :
«Haberde şöyle gelmişdür : Hakk - Teâlâ bir ağaç yaratdı. Ol ağacın dört budacı var idi. Andan Muhammed Mustafa'nın nûrın yaratdı.»
denilmektedir.

Kitap :

«Yâ-Rabbe'l-Âlemin ve yâ-Hayra münâsırın» (11)
ifadesi ile son bulmaktadır.

---

(11) Ey âlemlerin Rabbi ve ey yardım edicilerin en hayırlısı!

M U H A B B E T - N Â M E - İ C A F E R

Kayıt numarası : 4039/A
Cild ebadı : 20 X 14,5
Yazı ebadı : 14 X 7
Sayfa sayısı : 100

Yıpranmış deri cildle kaplı bir eserdir. Her satırda 1 beyit esas olmak üzere, sayfalar 15'er beyitten müteşekkildir.

Metin başlıkları kırmızı, metin kısımları da siyah mürekkeple yazılmıştır.

Kitapta :

«Gazel», «Şiir», «Sıfat-ı çeşm», «Sıfat-ı müjgân», «Sıfat-ı zülf», «Sıfat-ı gûş», «Sıfat-ı ârız», «Sıfat-ı ruhsâr», «Sıfat-ı dehen», «Sıfat-ı leb», «Sıfat-ı dendân», «Sıfat-ı lisân»

gibi başlıklar altında manzum tasvirler, metinler yer almaktadır.

Vezni : *Mefâilün/Mefâilün/Faülün*'dür.

Sonunda :

Beyân eyler çü târih-i kitâbı
Muhâbbet-nâme-i Ca'fer Hân'ı

beyti ve onun altında da 975 tarihi yazılıdır.

M Ü N Ş E A T - İ D İ Y A R B E K İ R

Kayıt numarası : 5288/A
Cild ebadı : 22 X 15,5
Yazı ebadı : 18,5 X 13
Sayfa sayısı : 210

Karton cild içerisinde muhafaza olunan mensur bir eserdir. *Rik'a* ile yazılmıştır. Her sayfada 17 satır yer almaktadır. Eserin başında :

Gökde bulut mâh gider
Kâh dolaşır vü gâh gider

Ne senden bu güzellik
Ne benden bu  h gider

 eklinde bir *M ni* ile :

Bu demler hep gider gelmez hay le.
gibi mısralara rastladık.

N   B   E F E N D   T E V S   D  

Kayıt numarası : 4419/A
Cild ebadı : 22 X 16
Yazı ebadı : 21 X 13,5
Sayfa sayısı : 138

Tamamen deri kaplı cild içerisinde, oldukça muntazam bir eserdir.

Siyah mürekkeple kaleme alınmıştır. 17. yüzyıl Őiirimizin önde gelen simalarından *Nâbi*'ye ait olan bu eser, *M nŐeat-ı Nâbi* adıyla Őöhret bulmuŐtur. Şairimizin; *Fetihn me-i KamanıŐe*, *Tuhfetü'l-Harameyn*, *Zeyli Siyer-i Veysi* gibi mensur eserlerinin arasında yer alır.

İlk sayfasında :

Saf  bahŐeyledin mirim dil-i n l na hoŐ geldin
Hal s itdün fir kından bizi c n ne hoŐ geldin

mısralarına rastladık.

N A S   H A T - N   M E -   E M   R   C E L E B  

Kayıt numarası : 3056/B
Cild ebadı : 22,5 X 17
Yazı ebadı : 15 X 8,5
Sayfa sayısı : 34

Sonradan  zerine geçirilmiŐ mukavva cild ile muhafaza olunan eser, adından da anlaşılacağı üzere bir nasihat kitabıdır. Biraz yıpranmış haldedir.

Manzum ve *mensur* olmak üzere iki bölümden müteşekkildir. Manzum kısımlar umumiyetle *Mesnevi* tarzında tertip olunmuştur.

Bir parçayı nakledelim :

Olmayasın mansıb-ı erbâb-ı câh

Sadri sana eylesün cây-gâh

Adın ağa ola vü etbâ'in aç

Hande-i yârâna virirsün revâç

Şart degül mi ki bula imtiyâz

Sûret-i tahkik ile rû-yi mücâz (12)

N A S İ H A T - N Â M E - İ N Â B İ E F E N D İ .

Kayıt numarası : 4041/A

Cild ebadı : 20,5 X 12,5

Yazı ebadı : 14 X 8

Sayfa sayısı : 168

Deri cildle kaplı olan eser, son derece zevkle meydana getirilmiş bir şekil özelliği gösterir.

Başlık kısımları kırmızı, metin kısımları da siyah mürekkeple kaleme alınmıştır. Bütün sayfalar altın yaldızlı çerçeveler içindedir. Yapraklar ise, kirli-beyaz görünüşündedir.

Her satırda 2 mısra olmak üzere, bir sayfada 17 beyit yer almaktadır.

Eserin bir adı da : *Hayriyye* veya *Hayriyye-i Nâbi'*dir. 35 manzumeden meydana getirilmiştir ve didaktik mahiyettedir. *Nabi'nin*, oğlu *Ebu'l-hayr Mehmed Çelebi'*ye verdiği manzum nasihatleri ihtiva etmektedir.

Kitaba; *Besmele* ile başlanmakta, *Allah'a* hamd ile *Hz. Muhammed* medhedildikten sonra asıl metne geçilmektedir.

Aşağıdaki metin, eserin bütünü hakkında kısmen de olsa bilgi verir, sanırız :

- (12) Eserin sahibi *Emir Çelebi'nin*, *Diyarbakır'ın* yetiştirdiği 17. yüzyıl şairlerinden *Emiri* olabileceğini sanıyoruz. Memleketinin bu güzide sanatkarının şiirlerinden bulabildiklerini derleyen *Ali Emiri Efendi*, bunları bir *Divançe* haline getirerek, kendi kütüphanesine koymuştur. (Bkn. *Fatih, Millet Kütüphanesi*. numara: 40).

İy gül-i tâze-res gülşen-i cân
Bûy-i pîr iy dimag-ı irfân

...

Ka'be Beytü'l-şeref-i A'zâmdur
Nokta-i dâire-i âlemdür

...

İy nihâl-i çemen-ârâ-yı edeb
Nûr-bahşâ-yı dil ü dîde-i eb
Sa'y kıl ilm-i şerife şeb u rûz
Kalma hayvan-sıfat ol ilm-âmûz

Sıfat-ı Hazret-i Mevlâ'dur ilm
Cümle evsâfdan a'lâdur ilm

Taleb-i ilme çalış ol a'lem
Farzdur didi Resûl-i Ekrem

...

İlm bir lüce-i bîsâhıldür
Anda âlim geçinen câhıldür

Cehle Hakk mevt didi ilme hayât
Olma hem-hâl-i gürûh-ı emvât

İtme âr öğren oku ehlinden
Her şeyin ilmi güzel cehlinden

...

Ukalâ gerçi şekerler yidiler
Sana kibr idene kibr it didiler

Lik gavgâya çıkar bir yanı
Sen tevâzu ile savuşdur anı

...

Olma meclîsde ne pür-gû ne hâmûş
Vakt ile gâh zebân ol geh gûş

...

Kimseye virme huşûnetle cevâb
Lûtf ile izzet ile eyle hitâb

Kimsenin aybını vurma yüzine
Gûşunu bâb-ı kabûl it sözine

Nabi, bu eserini : *Fâilâtün/Fâilâtün/Fâilün* vezni ile ve sadece oğlunu değil; o günün genç neslini eğitmek, yetiştirmek maksadına matuf olarak yazmıştır. Bu itibarla, nazmında sade ve tabii söyleyişi tercih etmiştir.

P E N D - N Â M E Ş E R H İ

Kayıt numarası : 2314/A

Cild ebadı : 20 X 11,5

Yazı ebadı : 15,5 X 6,5

Sayfa sayısı : 170

Ebru kaplı karton cild içerisinde, biraz yıpranmış bir eserdir. Metin başlıkları kırmızı, metin kısımları da siyah mürekkeple yazılmıştır. Sayfalar, kırmızı renkli cedveller içine alınmıştır.

Kitap :

«*Hicri 1212*»

tarihini taşımaktadır.

İlk varakta :

«*İki kuruş otuz paraya alınmıştır.*»

kaydı ile :

«*Müfti-zâde*»

ismi ve imzası bulunmaktadır.

Metin kısmında *Besmele* ile girilmekte ve daha sonra :

«*Şükr sipâs bikıyâs şol kâdir-i kayyûma ki...*»

şeklinde dua ile devam olunmaktadır.

R İ S A L E - İ İ R A D E - İ C Ü Z İ Y Y E

Kayıt numarası : 4027/A

Cild ebadı : 20 X 12,5

Yazı ebadı : 13,5 X 6,5

Sayfa sayısı : 146

Sarı-siyah karışımı mukavva kaplı, yazıları kırmızı çerçeveler içine yerleştirilmiş, kirli beyaz sayfaları olan bir *risâle*'dir.

Eserin, ilk sayfada adı geçen *Mani Efendi* adlı zat tarafından kaleme alındığını sanıyoruz.

Besmele ile başlamakta ve «Fasl-ı evvel», «Fasl-ı sâni», «Fasl-ı sâlis», «Fasl-ı râbi» v.s. gibi bölümleri ihtiva etmektedir. Daha sonra da, kırmızı mürekkepli yazılarla «Süal - Cevab» adı altındaki kısımlara geçilmektedir.

Bir misal verelim :

«Süal :

Mu'telize süal iderse ki, kâfirin küfrü vü fâsıkın fıskı; çünkü murâd Allah'dur, kâfir küfründe vü fâsık fıskında mecbûr olmak lâzım gelür. Böyle olıcak, kâfire îmânla emr ü fâsıka ta'at ile nice sahîh olur?

Cevâb :

Ehli sünnet tarafından cevâb oldur ki, Allahü Te'âlâ bunlardan küfrü vü fıskı murâd itdi, ama kendülerinin irâde vü ihtiyârlarıyla murâd itdi; cebir lâzım gelmez. Nitekim, Allahü Te'âlâ bunlar ihtiyârlarıyla küfrü vü fıskı îmân vü ta'at üzre tercih ideceklerin ezelden bilüb (...) cebir lâzım gelmedi.»

R İ S Â L E - İ M E R G Ü B

Kayıt numarası :	4386/A
Cildi ebadı :	20,5 X 12,5
Yazı ebadı :	15,5 X 8,5
Sayfa sayısı :	136

Sayfaları pelur yapraklı ve çok güzel görünüşlü olup açık kahve, pembe, mavî, sarı, yeşil, beyaz renklidir. Bütün metin başlıkları ve metin kısımları çift şeritli kırmızı çizgiler içine alınmıştır. Her sayfasında 21 satır yer almaktadır.

Metin başlıkları, (meselâ, ve, dahi, ammâ) gibi bazı edatlar kırmızı ve metin kısımları da siyah mürekkeple yazılmıştır.

Aşağıdaki parça, *Risâle-i Mergûb* hakkında verebileceğimiz bariz bir örnektir :

«Risâle-î Terbiyye-nâme-i Sâdık Efendi'den :

(...) Dervişâna râğbet idüüb anlarun du'â taleb idüüb, anlar ile ülfet ü sohbet murâd idüüb ziyâretlerine rızâullah tevâzu ve tenezzül müyesser oldu ise, ibtidâ hüsn-i zan itdügün meşâhidin, bir azîzin ziyâretine vardukda sana lâyıık olan budur ki, rızâullah için niyyet idüüb abdest ile tevbe ve istiğfâr ile gönülden Hakk'a teveccüh ve münâcaat ile ve nefsi şümün terbiyye ve ıslâh olması niyyetiyle ve hulûs u tâm ile büllet kapularuna varub kapu yağlı ise sühûletle dakk idüüb iki elün sadrunda olduğı halde gönülden selâm virüb ol gönülden ve-aleyk diyüp sana tebessüm ile nazar buyurdukda sen âheste musafha veyahud yedi şerifini bûs itmek niyyetiyle teveccüh idüüb ocaklı gibi acele segirdüp gitmeyesen, ol azîz sana elin vü etegin öpdürmeyüb buyurun didükde, ta'yîn buyurdıkları yire diz çöküp vü ellerinü dizün üzerüne oturasın.»

R İ S A L E - İ P İ R A L İ M E H M E D E F E N D İ

Kayıt numarası : 1750/B
Cild ebadı : 21 X 14
Yan ebadı : 14,5 X 7,5
Sayfa sayısı : 88

Yıpranmış, koyu kahverengi bir deri cild içerisinde yer alan eserin metin başlıkları kırmızı, metin kısımları da siyah mürekkeple kaleme alınmıştır.

Her sayfanın altında ve üstünde «*Vakıf*» kaydı bulunmaktadır. Yazısı *talik* olan bu *risale*'nin, *Hicri 1116*'da istinsah edildiğini sanıyoruz.

Eser, bir *vasiyetnâme* hüviyeti taşımaktadır.

Metin kısmına :

«Risâle-i Pîr Ali Mehmed Efendi Rahmetullah-ı Aleyh» başlığı ve hemen altında yer alan *Besmele* ile girilmektedir.

«*Azâbü'l-kabr*» adındaki kısımda şu ifadeler yer almaktadır :

«... kabre vardukda Münkir ve Nekir adlı iki melek gelüb

sü'âl itseler gerekdür. Tanrı'dan ve Peygamber'den ve Dinden ve Kible'den mü'minler, mutî'ler cevâb vireler. Tanrımız Allahü Teâlâ'dur ve sıfatı dahi şol zikr itdügümüzdür ve Peygamberimiz Hazret-i Muhammed, Dinimiz İslâm Dini'dür, Kible'müz Ka'bedür dirler .Kâfirler ve fâsiklar cevâba kâdir olmayub, anlara dürlü azâblar iderler.»

S A A T - N Â M E - İ H E Y B E T U L L A H

Kayıt numarası : 4440/A
Cild ebadı : 20 X 15,5
Yazı ebadı : 16 X 10
Sayfa sayısı : 200

Bir tarafı kopmuş deri cildle kaplı olup, biraz yıpranmıştır.

Heybetullah isimli bir zatın, *Saat* hakkındaki fikirlerini ihtiva eder.

Metin başlıkları kırmızı, metin kısımları da siyah mürekkeple kaleme alınmıştır. Ayrıca, bazı mühim sayılan kısımların altları da kırmızı çizgi ile işaretlenmiştir.

Kitabın adı olarak :

«*Kitabiin Sa'at-nâme-i Heybetullah*»

kaydı bulunmaktadır. Ayrıca :

«*Sahibi Es-Seyyid Ömerü'l-Vehbi Bin Muhammed Es'adünnasiha, sene: 1247*»

ifadesi, ilk sayfada yer almaktadır.

Eserde; İslâmi açıdan zamanın kıymeti ve mukaddes zamanların neler oldukları bildirilerek; bunlar hakkında açıklayıcı bilgiler verilmektedir.

Diğer taraftan, her saatin bir hususiyeti olduğu hakkında geniş açıklamalar vardır.

Meselâ, *Besmele* ile başlayan bir kısımda :

«*Bihablillahi velâ havle vela kuvveti illa billa hil Aliyyü'l-Azim*»

şeklindeki *dua*'dan sonra :

«Âdem Peygamber (S.A.V.) bu dünyâyı karanlık gördü, ağladı. Andan sa'at evveli bu oldu. Bu sa'ate akşam sa'ati dirler. İnsan için de i'sâ sa'ati, ferişteher için de murâd saa'ati dirler. Zira, mahlûkâtın murâdı bu sa'atde temâm olur. Sa'at evveli bu ki, yatsıya dek hükmi olur.»
denilmektedir.

Eserin sonunda da, şunların anlatıldığını görüyoruz :
«Avreti dört yerde dövmek vardır :

Biri namaz kılmaduguna ve biri döşeğe çağura gelmeye ve biri gusletmedüğinden ötürü ve biri taşra çıktığı için. Bunlardan gayri câ'iz degildir.

Kabahati oldukda tenbih ide, kabul itmezse bıraga. Zira, öğüt virin, kabûl itmezse, kabahat sizden gider. Eger, fakîr olub mihrini vermeye kâdir olmazsa, avret dahi mütenebbih olmazsa, terk-i diyâr ide, efdâldür. Kıyâmet azâbından kurtulur.

Her kim bu kitâbı okur ise, kitâb sâhibine üç ihlâs ile bir Fâtiha okuya, sevâbını bağışlaya.

Sene : 1177»

Ş A H U G E D A

Kayıt numarası : 2092/A
Cild ebadı : 20,5 X 13
Yazı ebadı : 13,5 X 7
Sayfa sayısı : 124

Kahverengi karton cild içerisinde kısmen yıpranmış bir eserdir. Metin başlıkları kırmızı ve metin kısımları siyah mürekkeple kaleme alınmıştır. Sayfalarına, sarı yıldızlı cedveller çekilmiştir.

İlk varakta, tezhibli bir çerçeve içinde :

«Şâh u Gedâ-yı Yahya»

ismi yer almakta ve daha sonra :

Satr-ı Bismillah iy ulü'l-elbâb
Oldı miftâh-ı kufî bâb-ı kitâb

Dilde yazulsa ger o nakş-ı rukûm

Keşf ola aynı ile ana ulûm

beyitleri ile esere geçilmektedir.

Mesnevi tarzında yazılmış bu eser, 16. yüzyılın en başarılı mesnevi sanatkârı olarak kabul edilen *Taşlıcalı Yahyâ Bey*'e aittir. Baş kısımlarında; *Tevhid*, *Münâcaat*, *Naat* gibi manzumeler yer almaktadır. Ayrıca, *Yahyâ Bey*'in eserleri arasında bir *İstanbul Şehrengizi* sayılabilecek, *Şehrengiz-i İstanbul* adını taşıyan şiiri, *Şâh u Gedâ* mesnevisi içine katılmış bir bölümdür. İstanbul surlarının, Aya-sofya, At Meydanı, Sultan Ahmed çevresinin, buralardaki güzelliklerin tasviri, *mesnevi*'ye hayli zengin bir mahalli renk verir (13)

Eserin en sonunda :

Bunu yazdum kala benden yâdigâr
Kalmayım ben kala hattım yâdigâr

beyti bulunmaktadır.

«Şâh u Gedâ»nın bir yazma nüshası da, Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi'nde, 27 numarada kayıtlı bulunmaktadır. Adı geçen bu nüsha; deri cildli, 18 x 11,5 ebadında ve 69 varak olup, yazısı tâlik'dir. Sayfalar, sarı yıldız çerçeveler içindedir. Eser, Âgâh Sırrı Levent'ten satın alınmıştır.

Ş Â H İ D İ M A N Z U M E S İ

Kayıt numarası : 1548/B
Cild ebadı : 20 X 15,5
Yazı ebadı : 16 X 11,5
Sayfa sayısı : 63

Kahverengi deri kaplı ve kısmen yıpranmış, manzum bir eserdir. Bazı metin başlıkları kırmızı mürekkeple yazılmış olmakla beraber, genellikle siyah mürekkeple kaleme alınmıştır.

Esere *Besmele* ile ve :

Be-nâm Hâlık u hayy ü tüvânâ
Kadîm ü kâdir ü binâ vü dâná
Senâ vü hamd ü şükr ü bînihâye
Sipâs ü minnet bîhadd ü gâye

(13) Bu hususta fazla bilgi için bkn:

Nihad Sâmî Banarlı, «Resimli Türk Edebiyat Tarihi» İst. 1971, cild: I s: 600.

Yoğ iken ol didi var oldu âlem
Hem itdi kudretiyle hâki âdem

...

şeklinde girilmektedir.

Muğla'lı *Şâhidî İbrahim Dede*'ye ait olan başka manzum eserin bir nüshası, «*Lügat-ı Şâhidî*» adı altında *Erzurum Kütüphanesi*'nde ve 23878 numarada kayıtlı bulunmaktadır (14)

Kitabın sonunda da şair, dua talebi ile sözlerine şöyle son vermektedir :

Fâilâtün fâ'ilâtün fâ'ilât
Bu kitâbı öğren iç-âb-ı hayât

Şâhidî'ye her kim eylerse dü'â
İde mahşerde şefâ'at Mustafa (15)

(14) *Lügat-ı Şâhidî* hakkındaki etraflı bilgi, ileride yayınlayacağımız, «*Erzurum Kütüphanesi'ndeki Türkçe Yazma Eserler Üzerinde Araştırmalar*» adlı çalışmamızda bulunmaktadır. (Ö.G.)

(15) *Bursalı Mehmed Tâhir Efendi*, *Şâhidî İbrahim Dede* ve adı geçen bu eseri hakkında şu bilgiyi veriyor :

«*Ricâl-i Mevleviyye* efâhiminden bir zât-ı irfân-simât olub (*Muğla*)'lıdır. (Şâhidî) ismiyle be-nâm *Lügat-ı Fârisiyye* manzûmeleri meşhûr ve mütedâvil olduğu gibi *Türkî* ve *Fârisi* devâvin-i ârifâneleriyle mesnevi tarzında (*Gülşen-i Esrâr*), (*Gülşen-i Tevhid*), (*Gülşen-i Vahdet*) isimlerindeki manzûmeleri de nezd-i erbâb-ı irfân'da makbûl ve müte'ârifdir. (*Gülistan*)'a da bir şerhi vardır. (957) tarihinde (*Muğla*)'da azim-dâr-ı cinân olarak, secde-nişîni bulunduğu dergâha defn edildi.

(*Hüdâyi*) mahlaş peder-i âlilerini telmihen inşâd buyurdıkları manzûmelerinden :

Şâhidî-yi Mevleviyem ârifem gelsün beru
İsteyen sırr-ı Hüdâ'yı men Hüdâyi-zâdeyem

Şâhidî manzûmesi, birçok erbâb-ı ma'arif tarafından şerh ve tanzîr edildiği gibi, ulemâ-yı Arab'dan (*İbrahim Bin Süleyman Ezherî*) tarafından muhtasar bir sûrette lisân-ı Arabî'ye nakl olunmuştur. Nazmen *Rumca*'ya mütercem bir nüshası *Yahya Efendi Kütüphanesi*'ndedir.» (*Osmanlı Müellifleri*, İst. 1333 cild: I s: 92-93).

ŞERH-İ GÜLİSTAN

Kayıt numarası : 2049/A
Cild ebadı : 20,5 X 14
Yazı ebadı : 15,5 X 7
Sayfa sayısı : 330

Kahverengi kanton cild içerisinde, biraz yıpranmış bir eserdir. Son varak'ları kopmuş ve kaybolmuş durumdadır.

Metin başlıkları kırmızı, kısımları da siyah mürekkeple kaleme alınmıştır.

İlk varak'ta :

«On dokuz kuruşa alınmıştır.»

İkinci varak'ta :

«Bu kitâb yüz altmış beş varaktır.»

kayıtları bulunmaktadır.

İlk iki sayfa sarı yaldızlı, diğer sayfaların tamamı kırmızı renkli cedveller içine alınmıştır. Cedvellerin sağ ve sol taraflarında, birtakım notlar vardır.

Esere :

«Sipâs, bîpâyân ol Sâni'i binazîre ki, Gülüstân-ı cihân, sun'i bağından bir zerre ve bustân-ı feleğin izhârı, masnu'ât-ı deryâ-yı vücûdundan bir katredür.»

ifadesiyle başlanmaktadır.

TARİH-İ KARANIŞANCI

Kayıt numarası : 1761/B
Cild ebadı : 20,5 X 14
Yazı ebadı : 15 X 8
Sayfa sayısı : 176

Kahverengi deri cildli, yıpranmamış durumda bir tarih kitabıdır. Yazısı *talik*'tir.

Metin başlıkları kırmızı ve metin kısımları da siyah mürekkeple kaleme alınmıştır. Ayrıca, özel isimler ve tarihler de kırmızı

mürekkeple yazılmıştır. Mühim sayılan kısımların altlarına kırmızı hat çekilmiştir.

Baş kısmında :

«Bu kitab seksen sekiz varaktır.»

ibaresi ve onun altında da :

«1239»

tarihinde istinsah olunduğu kaydı bulunmaktadır.

T A R İ H - İ M E S C İ D Ü ' L - H A R A M

Kayıt numarası : 4376/A

Cild ebadı : 19 X 12,5

Yazı ebadı : 14,5 X 7,5

Sayfa sayısı : 340

Üst kısmı deri kaplı, alt kapağı düşmüş vaziyette yıpranmış bir eserdir.

Mekke'de, Kâbe'nin bulunduğu en büyük mabed olan *Mescidü'l-Harâm*'ın tarihini anlatmaktadır.

Kitab, kopuk sayfaları da gözönüne alınacak olursa, çok hacimli bir görünüşe sahiptir.

Sayfalar kırmızı renkli çerçeveler içine alınmıştır. Metin başlıkları kırmızı ve metin kısımları da siyah mürekkeple yazılmıştır. (12/a varak'ta yer alan) ilk *bâb*'da :

«Bâb-ı evvel :

Şehr-i Mekke-i müşerrefe'nün vaz'-ı hey'eti ve anda vâki' olan emâkin ü mesâkinün keyfiyeti ve sıhhati ve belde-i Harâm'un hükm ü mücâvereti beyânundadır.»
denilmekte ve altında :

«Ma'lûm ola ki, Mekke-i mu'azzama vâki olmuş şehr-i mu'azzamadur. Bir mebd'e'i vü iki nihâyeti vardır. Mebd'e'i ma'lûmât dimekle ma'rûf Mekâbir-i şerife'dür.»
şeklinde, bilgî verilmeye başlanmaktadır.

Son sayfalarında :

«Mekke-i Mükerrreme'de olan tağların beyânundadır.»

ifadesi ve :

«Cümleden biri Hıra tağlarıdır.»

cümlesi ile *Mekke*'deki mukaddes dağların malûmatına geçilmektedir.

T A R İ H - İ S E F E R İ

Kayıt numarası : 4426/A
Cild ebadı : 18 X 13
Yazı ebadı : 13,5 X 6,5
Sayfa sayısı : 122

Kendi cild kapağı kayb olduğu için, boyundan daha küçük başka bir mukavva kapak içinde muhafaza olunan, bir hayli yıpranmış halde bulunduğumuz bir *tarîh kitabı*'dır.

Eser baştan sona kadar siyah mürekkeple kaleme alınmıştır. Ancak, bazı mühim şahıs ve yer isimlerinin alt kısımları kırmızı mürekkeple çizilmiştir.

Bilhassa son sayfaları koparak, kayb olduğu için; maalesef, kitap tamam vaziyette değildir.

Eser :

«Ya Fettâh»

hitabı ve onun altında yer alan şu beyit ile başlıyor :

Hamd ol Nâsır u Kakhâr'a ki itdi mansûr
Asker-î din'î zafer-rehber ü küfrü makhûr

Daha sonra :

«Emmâ ba'd»

sözüyle, asıl metne geçilerek :

«Ol zemân ki, pâdişah-ı zalû'l-Allah şehin-şâh-ı âlem-şâh sultân-ı selâtin Rûm u Arab u Acem, hakân-ı havâkîn, zemîn ü zemân Sultan Gâzi Mehmed Hân İbn-i Sultan Murâd Han İbn-i Sultan Selîm Hân İbn-i Sultan Süleyman Hân, sanmanuz kim, A'nı medh ider bilürüz...» deniliyor.

TARİH - İ VEYSİ

Kayıt numarası : 4127/A
Cild ebadı : 19,5 X 11
Yazı ebadı : 14 X 7
Sayfa sayısı : 170

Kahverengi, işlemeli deri kaplı oldukça muntazam görünümlü bir eserdir.

Sayfaları, sarı yaldızlı çerçeveler içine alınmıştır. Metin başlıkları kırmızı ve metin kısımları da siyah mürekkeple yazılmıştır.

Eserin ön başında :

«Tarih-i Veysi»

kaydı bulunmakta ve :

«Ser-nâme-i sahâif-i tezkire ki, miftah-ı hazâin-i tabsıradur.»

denilerek, asıl metne geçilmektedir.

TASNİFAT-I İMAM MUHAMMEDÜ'L- GAZALİ

Kayıt numarası : 4434/A
Cild ebadı : 19,5 X 15
Yazı ebadı : 17 X 11,5
Sayfa sayısı : 96

Mukavva bir cild içerisinde olan, son derece yıpranmış bir eserdir. Yaprakları parça parça ve aşınmış durumdadır.

Kitabın tam adı :

«Kitâb la-büdde min Tasnifât-ı İmâm Muhammedü'l-Gazâlî Rahmetullahi Aleyhim ecmâ'in»
şeklinde, ifade olunmuştur.

Eser, *Besmele* ile ve :

«Hamd ü senâ o Allahü Te'âlâ'ya ki, cümle mahlûkâtın Hâlık-ıdır ve rızıklarını viricidir ve işlerini görücüdür ve ben şehâdet iderim ki, Hakk'dan gayri Tanrı yoktur.»
denilerek, girilmektedir.

Kırmızı mürekkeple yazılmış «*Mes'ele*» başlığı altında, siyah mürekkeple yazılmış metin kısmında bazı dini bilgiler verilmiştir.

Bir örnek verelim :

«*Mes'ele* :

Eyer niyyetini gizlice söyleyince, yüzünü yıkayanda disün : (Neveyt ü li-def'il hadesi li-istibahati's-selat) ve Türkçe diye ki, niyyetim budur ki, abdestligü kaldırırım namazı halâl itmek için. Ya diye ki, niyyetim oldur ki, abdest alurum namaz kılmak için ve eger gayr söz dise, abdesti fâsit olur.»

Eserin sonunda :

«1638 sâhibihü Ömer Efendi»

kaydı bulunmaktadır.

T E F S İ R - İ T İ B Y A N

Kayıt numarası : 4404/A

Cild ebadı : 18,5 X 12

Yazı ebadı : 14 X 7,5

Sayfa sayısı : 409

Açık kahverenkli mukavva cild içerisinde bulunan, az yıpranmış bir eserdir.

Tamamı siyah mürekkeple kaleme alınmıştır. Yazısı *talik*'tir. Her sayfa, 15 satır esas alınarak tertip olunmuştur

Kitabın başında :

«*Fihrist -i Tefsir -i Tıbyânî beyân olunur.*»

kaydı bulunmaktadır. Bundan sonra da :

«1 — Tefsir-i Fâtiha

2 — Fazilet-i Besmele-i Şerif

3 — Besmele, Fâtiha-i Şerif'den Bir Âyet Olduğunu Beyân

4 — Besmele Hakkında Hadis-i Şerif Buyurulduğu»

şeklinde, metin başlıklarına geçilmektedir.

Asıl metne *Besmele* ile başlanmakta ve

«İşbu sûre Fâtihatü'l-kitâb denildi. Zirâ kim ol Kur'an'ın aslıdır ki, Kur'an A'nunla başlandı ve dahi A'na (esâs), zirâ ol Kur'an'da olan mu'âfinün cümlesine müştemeldür.»
diye, devam olunmaktadır.

TUHFETÜ'L-HAREMEYN NÂBÎ EFENDİ

Kayıt numarası : 4571/A
Cild ebadı : 21 X 14
Yazı ebadı : 14,5 X 7
Sayfa sayısı : 280

Dışı siyah deri, içi sarı yıldızlı kâğıt ile kaplı bir eserdir. Yaprakları kirli beyaz renkli ve oldukça kalındır.

Kitap, 17. yüzyılın önde gelen şairlerinden *Nabî*'ye aittir. Hac seyahatini anlatır. *Manzum* ve *mensur* olmak üzere iki kısımdan meydana gelmiştir. *Manzum* kısımlar mavi renkli, *mensur* kısımlar da sarı yıldızlı çerçeveler içine alınmıştır.

Metin başlıkları kırmızı, metin kısımları siyah mürekkeple yazılmıştır.

Başlangıç kısmı :

«*Tuhfetü'l-Haremeyn Nâbî Efendi*»

şeklinde olan eser :

«*Bu Tuhfetü'l-Haremeyn'im kabûl ide Mevlâ*»

ifadesiyle, sona ermektedir.

VAHDET - NÂME - İ AHMED EFENDİ

Kayıt numarası : 2077/A
Cild ebadı : 17 X 11,5
Yazı ebadı : 11,5 X 5,5
Sayfa sayısı : 250

Mukayva cild içerisinde bulunan, oldukça yıpranmış bir eserdir.

Daha önce, *Diyarbakır Kütüphanesi*'nde çıktığını öğrendiğimiz yangın sırasında üzerine su sıkılmış veya kitap, suya düşmüş olacak ki, sayfalarının bir kısmını üst üste yapışmış, buruşmuş bir halde bulduk.

İlk *varak*'ta :

«Hüseynü'l-Virânî — 1235»

kaydı bulunan manzum eserden birkaç beyit nakledelim :

Evlâ olmadukça şekker - hâr
Tûti mümkün mi iyleye güftâr

Olmasa nâm-ı pâki ser-nâme
Tâ kıyâmet yitişmez encâme

...

Hamd bîhadd-i sipâs bîencâm
Mînet bîkıyâs ü bîfercâm

V E S İ L E T Ü ' N — N E C Â T

Kayıt numarası : 3925/B
Cild ebadı : 24,5 X 18,5
Yazı ebadı : 19 X 10,5
Sayfa sayısı : 34

Kahverengi kalın mukavva içerisinde muhafaza olunan, beyaz sayfaları son derece yıpranmış bir *Mevlid* kitabıdır.

Metin başlıkları kırmızı ve manzum olan metin kısımları da siyah mürekkeple kaleme alınmıştır.

Her satırda 1 beyit olmak üzere; 1 sayfada 15 beyit bulunmaktadır.

Eser :

«*Hâzâ kitâbü Mevlid-i Muhammed Mustafa (S.A.V.)*»

ibaresi ve onun altında yer alan *Besmele* ile şöyle başlamaktadır :

Allah adın zikr idelüm evvelâ
Vâcib oldur oümle işde her kula

Allah adın her kim ol evvel ana
Her işi âsân ide Allah ana

Allah adı olsa her işün öni
Hergiz ebter olmaya anun sonı

Her nefesde Allah adı di müdâm
Allah adıyla olur her iş temâm

Aşk ile gel imdi Allah eydelüm
Derd ile göz yaşı'le âh idelüm

Ola kim rahmet kula ol pâdişâh
Ol Kerîm ü ol Rahîm ü ol İlâh

Bu eserin, *Süleyman Çelebi*'ye ait *Mevlid* nüshalarının birinden istinsah edildiğini sanıyoruz.

Kitapta her bölüm :

Ger dilersiz bulasız oddan necât
Aşk ile derd ile eydün es-salât

şeklinde, kırmızı mürekkeple yazılmış beyitle nihayete ermektedir.

Vesiletti'n-Necât'ın, şu şekilde bir dua faslı ile son bulduğunu görüyoruz :

...

Rahmetünden ger bize ihsân ola
Pâdişâhlığına ne noksân ola

Hem Süleymân-ı fakîre rahmet it
Yoldaşın imân u yirin Cennet it

Tanrı'dan yüz bin durûd ile selâm
Mustafa'nun rûhına her subh u şâm

Olsun âline dahi ashâbına
Tâbi'm ensâr u hem ahbâbına

Ümmetinden râzı olsun ol mu'ın
Rahmetu'llâhi aleyhim eoma'ın (16)

Y Â S İ N - İ Ş E R İ F Ş E R H İ

Kayıt numarası : 3063/B
Cild ebadı : 19,5 X 13,5
Yazı ebadı : 15 X 8,5
Sayfa sayısı : 166

Mükavva cild içerisinde bulunan, oldukça yıpranmış, ilk sayfaları kaybolmuş bir eserdir.

Âyet kısımları kırmızı, şerh kısımları da siyah mürekkeple kaleme alınmıştır.

Kitap, hem muhtevası ve hem de devrinin dil özelliklerini aksettirmesi bakımında ayrı bir önem taşımaktadır.

Metin kısmından bir örnek verelim :

«Ve dahi şehâdet iderüm ki, Allahü-Te'âlâ'nun kitâbları vardır. Cebrâ'il ile gökden indirilmiştir. Yir-yüzündeki peygamberlerine, peygamberden gayriye kitâb inmez vü Cebrâ'il gelmez. Hazret-i Muhammed Aleyhis-salât-ü-ves-selâm'a Kur'an indirmişdür. Ezânı yirmi üç yılda temâm olmuştur vü Hazret-i Musâ Aleyhis-salât-ü-ves-selâm'a Tevrat vü Hazret-i İsâ Aleyhis-salât-ü-ves-selâm'a İncil vü Hazret-i Davut Aleyhis-salât-ü-ves-selâm'a Zebur indirmişdür ve gayrisün dahi peygamberlerine indirmişdür. Cümle kitabı yüz dördür. Cümlesi Hakk'dur. Lâkin, Kur'an-ı Azîmüş-şân, cümleden âhir inmişdür. Hükmi, Kıyâmet'e degin bâkidür.»

Eser :

«Hazret-i Aleyhisselâm buyurdu kim...»
şeklinde, yarım kalmış bir ifade ile sona ermektedir.

- (16) *Mevlid*'in yazılış sebebi, adı, yazılış tarihi, şekli, dili, üslubu, bölümleri, kaynakları, *Mevlid* merasimleri, *Mevlid*'in okunuşu, *Mevlid*'in değeri, *Mevlid* metinleri, *Mevlid* neşirleri ve *Süleyman Çelebi* hakkında fazla bilgi için bkn: Prof. Dr. Faruk Kadri Timurtaş, «*Mevlid — Süleyman Çelebi*» İst. 1970 s: I-XVI.

Mevlid metinleri için bkn: Dr. Neclâ Pekolcay, «*Türkçe'de Mevlid Metinleri*», Doktora tezi, İst. 1950.